

เรียนรู้ญี่ปุ่นจากการ์ตูน (ญี่ปุ่น)

ตอนที่ 31 การ์ตูนกับภัยพิบัติ: เมื่อการ์ตูนไม่ได้มีไว้แค่ความบันเทิง

避難



อำพัน เหล่าสุนทร

สวัสดีปีใหม่ท่านผู้อ่าน TPA เข้าสู่ปี 2025 ครับ ปีนี้เป็นปีที่มีเรื่องต้องรำลึกสำหรับญี่ปุ่นมาก ๆ ครับ เพราะเป็นปีที่ครบรอบ 30 ปีของแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่โกเบ (ที่ญี่ปุ่นเรียกว่า 阪神・淡路大震災 อ่านว่า หันชิน·อาวจิ だいชินさい) และพอดีกับที่ปีที่แล้วก็เพิ่งเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่โนโตะด้วยเพราะฉะนั้นเรามาทบทวนศัพท์เกี่ยวกับแผ่นดินไหวกันเถอะครับ เวลาอ่านข่าวญี่ปุ่น เราจะเห็นคำว่า 地震 (じしん - แผ่นดินไหว) เป็นประจำ แถมยังมีศัพท์เฉพาะที่น่าสนใจอีก เช่น

- 震度 (しんど) คือ ระดับความรุนแรงของแผ่นดินไหวที่รู้สึกได้ มีตั้งแต่ ระดับ 0-7 ซึ่ง ในระดับ 5-6 จะมีการแบ่งย่อยเป็น 2 ระดับย่อย ทำให้กล่าวได้ว่า ชินโดะมีทั้งหมด 10 ระดับ
- マグニチュード คือ ขนาดของแผ่นดินไหว
- 津波 (つなみ) คือ คลื่นยักษ์ที่เกิดจากแผ่นดินไหวภูเขาไฟระเบิด และอื่น ๆ

เมื่อแผ่นดินไหวเปลี่ยนประวัติศาสตร์: จากโกเบถึงโนโตะ

ย้อนกลับไปเมื่อ 30 ปีก่อน ในเช้าตี 5 กว่า ๆ ของวันที่ 17 มกราคม 1995 ชาวเมืองโกเบตื่นขึ้นมาพบกับความสั่นสะเทือนรุนแรงที่สุดเท่าที่เคยเจอมา แผ่นดินไหวขนาด 7.3 ได้เขย่าเมืองจนตึกกรามบ้านช่องพังถล่ม เกิดเพลิงไหม้ลุกลามไปทั่วเมือง ผู้คนกว่าหกพันชีวิตจากไปในวันนั้น นี่คือ 阪神・淡路大震災 (はんชิน·อาวจิ だいชินさい) หรือมหันตภัยแผ่นดินไหวฮันชิน-อาวาจิ ที่ไม่เพียงคร่าชีวิตผู้คน แต่ยังเปลี่ยนแปลงสังคมญี่ปุ่นไปตลอดกาล

หลังเหตุการณ์ครั้งนั้น ญี่ปุ่นได้พลิกโฉมระบบรับมือภัยพิบัติครั้งใหญ่ มีการพัฒนาระบบแจ้งเตือนภัยที่เรียกว่า 緊急地震速報 (きんきゅうじしんそくほう) ที่สามารถเตือนภัยล่วงหน้าได้แม้เพียงไม่กี่วินาที แต่ก็มีค่ามหาศาลในการช่วยชีวิตผู้คนมาตราบฐานการก่อสร้างอาคารถูกยกระดับ และที่สำคัญที่สุด คือ การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมอาสาสมัคร ที่ทำให้ผู้คนหันมาช่วยเหลือกันยามเกิดภัยพิบัติ นอกจากนั้นทำให้เกิดการกำหนดระดับความรุนแรงชินโดะ 7 ครั้งแรกในญี่ปุ่น

แต่แล้วในวันขึ้นปีใหม่ 2024 ประวัติศาสตร์ก็ซ้ำรอยอีกครั้งที่คาบสมุทรโนโตะจังหวัดอชิกาวะ เมื่อแผ่นดินไหวขนาด 7.6 ระดับความรุนแรงชินโดะ 7 ได้เขย่าพื้นที่จนแทบแยกสลายตลาดเช้า วาจิมาะ สัญลักษณ์แห่งประวัติศาสตร์พันปีพังพินาศ อาคารบ้านเรือนหลายหมื่นหลังได้รับความเสียหาย ผู้คนกว่าสองร้อยชีวิตจากไป นี่คือ 令和6年能登半島地震 (れいわ6ねんのはんとうじしん) หรือแผ่นดินไหวคาบสมุทรโนโตะปีระวะที่ 6

ตลาดเช้าวาจิมาะที่เราเห็นในภาพ เคยเป็นที่ชุมนุมของผู้คนและนักท่องเที่ยวมานับพันปี ผงขายอาหารทะเลสด ผักผลไม้ตามฤดูกาล และงานฝีมือพื้นเมือง เคยเรียงรายอย่างมีชีวิตชีวา แต่วันนี้เหลือเพียงซากปรักหักพังและร่องรอยของเพลิงไหม้ ส่วนภาพอาคารที่พังเสียหายนั้น แสดงให้เห็นถึงพลังมหาศาลของธรรมชาติ แม้ญี่ปุ่นจะมีเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ทันสมัย แต่แรงสั่นสะเทือนระดับชินโดะ 7 ซึ่งเป็นระดับสูงสุดในมาตรวัดของญี่ปุ่น ก็ยังทำให้อาคารต้องโค่นล้ม

เมื่อการ์ตูนสะท้อนความจริง: จากภัยพิบัติสู่วรรณกรรมป๊อป

หลังจากเหตุการณ์สึนามิครั้งใหญ่ในปี ค.ศ. 2011 วงการการ์ตูนญี่ปุ่นได้เปลี่ยนวิธีการนำเสนอเรื่องภัยพิบัติไปอย่างสิ้นเชิง จากที่เคยเป็นเพียงฉากหลังของเรื่อง กลายเป็นส่วนสำคัญในการสะท้อนความรู้สึก และประสบการณ์ของผู้คนหนึ่งในตัวอย่างที่น่าสนใจคือการ์ตูนเรื่อง “怪獣8号” (KAIJU no. 8 ซึ่งแปลเป็นไทยและจำหน่าย โดย SIAM INTER COMICS) ที่นำเสนอโลกที่มีสัตว์ประหลาดปรากฏตัวขึ้นเหมือนภัยธรรมชาติ ในเรื่องมีการสร้างระบบวัดความรุนแรงที่เรียกว่า フォルティチュード (Fortitude) ซึ่งเทียบเคียงได้กับ マグニチュード (Magnitude) ที่ใช้วัดแผ่นดินไหว เมื่อค่า フォルティチュード สูงถึง 6.0 จะถือว่าเป็นสัตว์ประหลาดระดับ 本獣 (ほんじゅう) ที่อันตรายมาก และถ้าถึง 9.0 ก็เทียบได้กับมหันตภัยระดับเดียวกับแผ่นดินไหว และสึนามิที่ฟูกูชิมะ

นอกจากนี้ยังมีภาพยนตร์อนิเมะเรื่อง “君の名は” (Your Name) ที่ผู้กำกับ 新海誠 (しんかいまこと) ได้แรงบันดาลใจจากการไปเยือนเมืองนาโทธิหลังเหตุการณ์สึนามิ เขาได้ตั้งชื่อตัวละครว่า なとり เพื่อระลึกถึงเมืองที่ได้ไปเยือน ในเรื่องมีฉากที่ตัวละครพยายามช่วยเหลือผู้คนให้อพยพหนีภัยพิบัติ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการเตือนภัย และการช่วยเหลือกันในยามวิกฤต

การสอดแทรกเรื่องภัยพิบัติผ่านสื่อบันเทิงแบบนี้ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติได้ดีขึ้น คำศัพท์อย่าง 避難 (ひなん - การอพยพ) หรือ 防災 (ぼうさい - การป้องกันภัยพิบัติ) ที่อาจดูเป็นทางการเกินไป กลายเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นผ่านตัวละครในการ์ตูน

ที่สำคัญ การ์ตูนเหล่านี้ยังสอนเรื่อง 絆 (- สายสัมพันธ์) การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามวิกฤต ผ่านการผจญภัยของตัวละคร ทำให้เยาวชนเข้าใจว่าการรับมือภัยพิบัติไม่ใช่เรื่องของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนต้องร่วมมือกัน

บทเรียนจากญี่ปุ่นสู่สังคมไทย: เมื่อการ์ตูนไม่ได้มีไว้แค่ความบันเทิง

ในปี พ.ศ. 2567 ที่ผ่านมา ประเทศไทยของเราเผชิญกับน้ำท่วมครั้งใหญ่หลายพื้นที่ ทั้งภาคเหนือ อีสาน และภาคกลาง แต่หากลองสังเกต สื่อที่นำเสนอเรื่องภัยพิบัติในบ้านเรามักจะเป็นสื่อเชิงข่าวหรือสารคดีเสียเป็นส่วนใหญ่ ต่างจากญี่ปุ่นที่ใช้สื่อหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการ์ตูนที่เข้าถึงผู้อ่านได้ทุกเพศทุกวัย ลองนึกดูว่า ถ้าเรามีการ์ตูนไทยที่เล่าเรื่องวีรบุรุษนักดับเพลิง หรือทีมกู้ภัยที่ต้องฝ่าฟันอุปสรรคในช่วงน้ำท่วม เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ทั้งเรื่องการเตรียมตัวรับมือภัยพิบัติ และซึมซับแนวคิดเรื่องการช่วยเหลือกันในยามยาก หรือจะหลุดโลกไปเลยเป็นเรื่องสัตว์ประหลาดน้ำท่วมหรือไฟป่าก็ได้ การสอดแทรกคำศัพท์ภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับการรับมือภัยพิบัติผ่านการ์ตูน ก็จะทำให้เยาวชนคุ้นเคยและเข้าใจศัพท์เหล่านี้โดยธรรมชาติ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของญี่ปุ่นไม่ได้หมายความว่าเราต้องลอกเลียนแบบทุกอย่าง แต่เราสามารถนำแนวคิดการใช้สื่อสร้างสรรค์มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทสังคมไทย เพราะในท้ายที่สุด ภัยพิบัติไม่ได้เลือกเชื้อชาติหรือภาษา การเตรียมพร้อมรับมือและการช่วยเหลือกันคือสิ่งที่ทุกสังคมต้องการ

สุดท้ายนี้ ขอแสดงความเห็นเสียใจต่อผู้ประสบภัยจากแผ่นดินไหวที่ไนโตะ และผู้ประสบภัยน้ำท่วมในประเทศไทย เราจะไม่ยอมแพ้ต่อภัยพิบัติ มาสู้ไปด้วยกันนะครับ



▲ ดึกส่มในเมืองวาจิมา:



▲ ตลาดชาววาจิมา: (เกิดไฟไหม้ขนาดใหญ่หลังเกิดแผ่นดินไหว)